

SOSYAL HİZMET AÇISINDAN BAĞIMLILIK POLİKLİNİĞİNE YÖNLENDİRİLEN MADDE BAĞIMLISI BİREYLERDE DENETİMLİ SERBESTLİK SÜRECİNİN ETKİNLİĞİ*

Derya ŞAŞMAN KAYLI¹

ÖZ

Bu çalışma, Sosyal Hizmet bakış açısıyla, bağımlılık polikliniğine Denetimli Serbestlik Süreciyle yönlendirilen madde bağımlısı bireylerde, ülkemizde rehabilitasyon ve tedaviye yönelik etkin bir şekilde kullanılan Denetimli Serbestlik Sürecinin etkinliğini değerlendirmek amacıyla yapılmıştır. Çalışmada, İzmir Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesi Psikiyatri Bağımlılık Polikliniği, 1 Ekim 2014- 31 Mart 2015 tarihleri arasında başvuran 692 kişiden, çalışmayı kabul eden 302 kişi yer almış, veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından geliştirilen anket formu kullanılmış ve veriler, SPSS 15 programı ile değerlendirilmiştir. Araştırmada bireylerin yarısından fazlasının yirmi beş yaş altında, en yaygın kullanılan maddenin esrar ve ortalama kullanım süresinin 5,6 yıl olduğu tespit edilmiştir. Madde kullanım süresi ile kullanım yaşı arasındaki ilişkinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu bulunurken en önemli maddeye başlama nedeni “merak” olarak tespit edilmiştir. Çalışmada denetimli serbestlik sürecinin bağımlılığa ilişkin farkındalık ve bilinç oluşturmada yararlı olduğunu ifade eden katılımcı oranı oldukça yüksek olmasına karşın önemli bir oran da süreci etkin bulmadığını belirtmiştir. Sonuç olarak; çoğunluğun denetimli serbestlik sürecini yararlı bulması, sürecin işleyişine dair önemli bir bulgu olmasına karşın çalışmanın verileri değerlendirildiğinde sürecin daha etkin bir şekilde işlemesine ihtiyaç olduğu görülmektedir. Bu bağlamda multidisipliner bir yaklaşım ve kurumlar arası işbirliğinin artırılması ile denetimli serbestlik sürecinden daha etkin bir biçimde faydanılacağı öngörülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Hizmet, Madde Bağımlılığı, Denetimli Serbestlik.

* Ege Üniversitesi Madde Bağımlılığı, Toksikoloji ve İlaç Bilimleri Enstitüsü'ne ve Enstitü Müdürü Prof. Dr. Hakan Coşkunol ve Müdür Yardımcısı Prof. Dr. Ender Altıntoprak'a desteklerinden ötürü teşekkür ederim.

¹ Yrd. Doç. Dr., Celal Bayar Üniversitesi, Sağlık Yüksek Okulu, Sosyal Hizmet Bölümü, dsasmankayli@gmail.com.

THE EFFICIENCY OF PROBATION PROCESS FOR DRUG USERS DIRECTED TO ALCOHOL AND SUBSTANCE ABUSE TREATMENT CENTERS FROM A SOCIAL WORK PERSPECTIVE

ABSTRACT

The purpose of this study is to evaluate the efficiency of probation process, which has been effectively used in our country, for rehabilitation and treatment of drug users that have been directed to an ASATC unit from a social work perspective. The study was conducted in Ege University, Faculty of Medicine Addiction Psychiatry Clinic on a sample of 302 participants out of 692 who applied to the clinic between 01.10.2014 and 31.03.2015 and volunteered for the study. A questionnaire developed by the researcher was used as data collection tool, and the collected data was analyzed in IBM SPSS 15.0 software program. According to the findings, more than half of the participants are younger than 25; the most commonly used drug is marijuana; and the average drug history is 5-6 years. The relationship between duration of drug use and the participants' age is statistically significant, and the most frequently cited reason in starting drug use is detected as "curiosity". Although majority of the participants believe that probation is effective in terms of creating awareness and consciousness about addiction, a considerable part of the participants find the process inconclusive. All in all; whereas it is an important finding for the future prospects of the probation practice that majority of the participants believe it is helpful, overall findings point to a need for more efficient functioning of the probation practice. In this context, it is assumed that probation process could be more efficiently utilized with a multidisciplinary approach and via increased cooperation between institutions.

Keywords: Social work, drug use, probation.

Giriş

Bağımlılık; psikolojik, sosyolojik, ekonomik boyutlarıyla toplumsal yaşamı düzenleyen hemen hemen tüm normların ve kurumsal düzenlemelerin işleyişini tehdit eden farklı sosyal sorunların hem nedeni hem de sonucu olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla artık madde bağımlılığı, tek başına bireysel davranışların sebep olduğu, ya da sosyal çevrenin yönlendirdiği bir davranış biçimi olarak değil, hem kişisel özellikler, risk faktörleri ve koruyucu faktörlerin etkileşimi hem de yaşanılan bölgenin özellikleri, yaşanılan toplumun toplumsal yapısı, o yapının dışlama, ötekileştirme dinamikleri gibi pek çok dinamikle bağlantılı açıklanmaktadır.

Madde kullanımı ve bağımlılığı, günümüzde hemen hemen tüm ülkeleri tehdit eden, teknoloji, iletişim alanındaki hızlı ilerlemelerle birlikte gittikçe uyuşturucu pazarının büyümesiyle, ırk,

etnisite, sosyo-ekonomik durum fark etmeksizin bütün toplumların karşı karşıya kaldığı en önemli küresel problemlerden biri haline gelmiştir (Babor, 2010; Hanson, 2011; Işık, 2013).

Dünya Sağlık Örgütü'nün verilerine göre 15-24 yaş grubunda kazalar, intiharlar ve cinayete bağlı ölümlerin dörtte üçüne madde kullanımı sebep olmaktadır (World Health Organizatin, 2014). Madde kullanımına yönelik artışlarda sosyo-ekonomik yapıdaki değişimlerin önemli payı bulunmakla beraber, işsizlik, yoksulluk nedeniyle yaşam koşullarının zorlaşması, eğitimsizlik, toplumsal olanaklardan yararlanamama, ekonomik sıkıntıların yol açtığı aile içinde ortaya çıkan problemler, özellikle genç bireylerin bu olumsuz koşullarla baş etmesini zorlaştırmakta ve onları umutsuzluğa, itebilmektedir. Bu durumda bu bireyler daha kolay madde kullanmaya yönlenebilmektedirler (Walker, 2010; S. Susman, 2000; R. Spoth, 2001).

Türkiye'de uyuşturucu ve/veya uyarıcı madde kullanımı nedeniyle para ya da hapis cezası uygulanan bireylerin, topluma yeniden kazandırılmalarına yönelik 2005 yılından itibaren tedavi ve denetimli serbestlik sistemine geçilmiş ve bireye sosyal çevresinden kopmadan, sosyal ağ ve destek sistemleri içerisinde tedbir kararı uygulanmaktadır (Nursal, 2006). Denetimli Serbestlik sürecinin uygulanma aşamasında sosyal hizmet uzmanları etkin bir şekilde görev almakta ve daha çok biyopsikososyal modeli kullanmaktadırlar. Denetimli serbestlik, hapis cezasını kapsamayan, işlenmiş suçun şartlarını bireye yükleyen, eğer hükümlü birey öngörülen şartları yerine getirmese, yani kanuna aykırı hareket ederse, tekrar hüküm vermeyi saklı tutan bir kanundur² (Shapland, 2003, Clear ve George, 1994).

² Tedavi ve denetimli serbestlik tedbiri 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun (TCK) 191. maddesinde öngörülen "Kullanmak için uyuşturucu veya uyarıcı madde satın almak, kabul etmek veya bulundurmak" suçundan dolayı haklarında Denetimli Serbestlik Kararı verilmesidir. Denetimli serbestlik ile ilgili bu madde, kullanmak için uyuşturucu veya uyarıcı madde satın alan, kabul eden veya bulunduran kişilere yönelik, kısa süreli hapis cezası, adli para cezası, mağdurun ve kamunun zararının giderilmesi, belli haklardan yoksun bırakılma, koşullu salıverme ve tedavi denetimli serbestlik seçeneklerini kapsamaktadır. Ayrıca madde kullanan hükümlülere yönelik tedavi ve rehabilite programları denetimli serbestlik hizmetleri içinde yer almaktadır (Kamer, 2009). Hükümlünün sağlık kuruluna sevk edildiği tarih, tedavi ve denetimli serbestlik tedbirinin başlama tarihidir, bu tarihi hükümlünün psiko-sosyal desteğe başladığı tarih olarak da ifade etmek mümkündür. Denetimli Serbestlik Sistemi içine giren hükümlü bireylere yönelik, sosyal çevresinden kopmadan, sosyal ağ ve destek sistemleri içerisinde tedbir kararı uygulanmaktadır. Bu karar kapsamındaki kişilerin; "Denetimli serbestlik bürolarınca düzenlenmiş sevk

Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Federasyonu'nun (IFSW) tanımına göre, sosyal hizmet mesleği, hak ve sosyal adalet ilkeleri çerçevesinde, birey, aile, grup ve toplulukların iyilik hallerini gözeten, mevcut iyilik halini artırmaya yönelik, bireyleri güçlendirmeyi ve özgürleştirmeyi hedefleyen bir meslektir (IFSW, 2016). Hak temellinden hareket ederek, yer aldığı sosyal refah sistemleri içersinde sosyal hizmet ve sosyal bilimlerin teorilerinden faydalanmaktadır (Şahin, 2009; Kirst-Ashman, 2010). Bu çerçevede bağımlı bireyin, ailesiyle, çevresiyle, toplumla kurduğu ilişki sosyal bilimlerin bağımlılığı açıklamada kullandığı hareket noktalarını oluştururken, sosyal hizmet bakış açısı, bireyi çevresinin yanı sıra, mevcut toplumun tarihiyle, kültürüyle, egemen ideolojisiyle sosyo ekonomik yapılanmasıyla ilişki içinde ele almaktadır (Teaater, 2015; R. Adams, 2009). Dolayısıyla sosyal hizmet bu ilişkiler çerçevesinde hak ve sosyal adalet temelinde bireyin ihtiyaçlarının giderilmesine dönük hareket etmektedir. Söz konusu hareket alanı içinde sosyal hizmetin etiğini oluşturan önemli bir diğer bileşen de kişinin kendi kaderini tayin hakkını gözetmesidir (M. Thomas, 1995). Özünde Sosyal Hizmet'i, insan değer ve onuruna duyulan saygıyla, bireylerin kendi inisiyatifleri doğrultusunda alacakları kararlarla bireylerin güçlenmesini, özgürleşmesini savunan bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir (F. Ellen Netting, 2012). Yasanın ihlaline yönelik suçlara bakıldığında yasadışı madde kullanımı ve satışının giderek arttığı görülmektedir.

Bu çerçevede uyuşturucuya bağlı suç kavramına ilişkin değerlendirmeler oldukça önem kazanmaktadır. Avrupa Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığını İzleme Merkezi (EMCDDA) Uyuşturucuya bağlı suç kavramını açıklarken dört farklı suç üzerinde durduğunu da söylemekte fayda vardır³ (European Drug Report,

belgeleri ile birlikte bünyesinde ruh sağlığı ve hastalıkları uzmanı görev yapan ve laboratuvar imkânları yönüyle desteklenmiş- devlet hastanelerine yönlendirilmeleri" ve "Bu hastanelerde ilk muayene ve takiplerinin yapılarak laboratuvar ve klinik bulgulara göre bağımlı olduklarına karar verilen kişilerin ruh sağlığı ve hastalıkları uzmanınca belirtilen madde bağımlılığı tedavi merkezlerine sevk edilmeleri" öngörülmektedir (TCK, 2010).

³ Birincisi madde kullanımının suça neden olduğuna yönelik yaklaşımdır. Bu yaklaşım; psikofarmakolojik, ekonomik gereksinim ve sistemsel olmak üzere üç model etrafında açıklanmaktadır. Psikofarmakolojik modelde, maddenin psikoaktif etkisi, bireyde heyecana, rasyonel olmayan davranışlara ve kontrol mekanizmalarının zayıflamasına yol açmakta ve bu nedenle madde kullanan bireyler suça daha yakın olmaktadır. İkinci ekonomik gereksinim modeli; madde bağımlılarının maddeyi satın alırken gerekli maddi kaynak ihtiyacını karşılamak

2014). Madde bağımlılığı alanında sosyal hizmet daha çok hastalığın biyolojik, sosyal, çevresel, psikolojik ve davranışsal boyutlarını bir arada ele alan Biyopsikososyal modeli kullanmaktadır (İfe, 2008). Biyopsikososya lmodel, geleneksel medikal modelin hastalığın yalnızca biyolojik nedenlerine olan sınırlı ilgisini eleştirerek, hastalığın medikal olmayan bileşenlerini de dikkate almaktadır. Bunun yanı sıra yalnızca hastalık üzerine odaklanmaktan daha çok, genel sağlık durumuna odaklanmakta ve davranışsal ve çevresel faktörleri de göz önünde bulundurarak sağlık hizmetinin sunumunda çok disiplinli bir anlayışa katkı sağlamaktadır (Polat, 2014).

Türkiye’de sosyo-ekonomik yapı farklılıklarının madde kullanımı açısından bir risk taşıyıp taşımadığı ve madde kullanımına neden olan toplumsal faktörlerin neler olduğu, rehabilitasyon süreçlerinin etkinliğine dönük daha fazla araştırmaya ihtiyaç vardır. Bu ihtiyaçtan hareketle bu çalışmada, madde kullanımı açısından risklerin belirlenmesinde, madde kullanımının engellenebilmesinde ve gerekli koruyucu önlemlerin alınmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir rehabilitasyon ve tedavi sürecinin işlerliğinde ülkemizde etkin bir şekilde kullanılan Denetimli Serbestlik Süreci Sosyal Hizmet bakış açısıyla değerlendirilmeye çalışılmıştır.

amacıyla yasal olmayan yollara başvurduğunu ve daha kolay suçla bulaştığını varsaymaktadır. Son olarak sistemsel modelde ise; uyuşturucu madde piyasası doğası gereği suç dünyası içinde yer almaktadır. Bu sektörün kuralları, insafsız, sert ve acımasız düzenlendiği için suçun kaçınılmaz olduğu vurgulanmaktadır (Gottfredson, 1990). İkinci yaklaşım; bireyi çevreleyen, sosyolojik ve psikolojik değişkenler, hem suçla hem de uyuşturucu kullanımına sebep olduğundan hareket etmektedir. Örneğin dezavantajlı sosyo-ekonomik çevre, suçun yoğunlaştığı semtlerde yaşamak zorunda olmak, ailede suçla bulaşan aile bireylerinin olması gibi etkenlerin yanında bireylerin düşük içsel kontrolünün suçla ve uyuşturucu kullanımına sebep olduğu ifade edilmektedir (White, 2000). Üçüncü yaklaşımda ise uyuşturucu kullanımı, suç sebep sonuç ilişkisi içinde değil, daha çok davranış bozukluğu ile ilişkisi çerçevesinde değerlendirilmektedir. Bu yaklaşıma göre; gerek madde kullanımı gerek yasa dışı suçla bulaşma toplumsal normların kabul ettiği davranış biçimleri değildir. Dolayısıyla bu tür davranışlar toplumsalın kabul ettiği normal olandan sapma durumuna karşılık geldiği için, bu tür sapmış yaşam biçimleri, genel kültürel kodların dışında bir alt kültür olarak kendini var etmektedir. Toplumsalın hem içinde hem dışında yaşama durumuna karşılık gelen bu alt kültürün hem suçla hem de uyuşturucu kullanımına dolaylı olarak yol açtığı belirtilmektedir. Ayrıca antisosyal kişilik özelliklerinin, genetik yatkınlıkların, alkolik ebeveynlerin, ebeveynlerle sorunlu ilişkilerin suç ve uyuşturucu kullanımını etkileyen faktörler arasında olduğunu söylemek gerekmektedir.

1. Yöntem

Sosyal Hizmet Açısından Bağımlılık Polikliniğine Yönlendirilen Madde Bağımlısı Bireylerde Denetimli Serbestlik Sürecinin Etkinliği başlıklı çalışma, Sosyal Hizmet Açısından bağımlılık Polikliniğine Denetimli Serbestlik Süreciyle yönlendirilen madde bağımlısı bireylerde, ülkemizde rehabilitasyon ve tedaviye yönelik etkin bir şekilde kullanılan Denetimli Serbestlik Sürecinin etkinliğini değerlendirmek amacıyla yapılmıştır. Kuruma yönlendirilen kadın sayısının az olması ve çalışmanın sınırlılıkları arasındadır.

Çalışma, 01 Ekim 2014- 31 Mart 2015 tarihleri arasında Denetimli Serbestlik Yasası gereğince kuruma yönlendirilen ve gönüllü olarak çalışmaya katılmayı kabul eden 302 kişi ile gerçekleştirilmiştir.

Veri toplama aracı olarak geliştirilen bir anket kullanılmıştır. Anket formunda demografik özellikler, aile yapısı, ekonomik durum, aile üyelerinin ve arkadaş çevresinin başka bir suçta bulaşma durumu, maddeye başlama yaşı, madde kullanma nedenleri ve denetimli serbestlikten yararlanma sayısı olmak üzere toplam 50 soru yer almıştır. Hazırlanan anket sorularının pilot çalışması kuruma yönlendirilen 50 kişi üzerinde uygulanmıştır. Pilot uygulama sonrası bazı anket soruları yeniden düzenlenmiş ve Ege Üniversitesi Klinik Araştırmalar Etik Kurulundan araştırmanın onayı alınmıştır⁴.

Denetimli Serbestlik Yasası gereğince madde bağımlılığı tedavisi için Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesi Psikiyatri Anabilim Dalı Bağımlılık Polikliniği'ne yönlendirilen 692 olguya çalışmanın içeriği anlatılarak çalışmaya katılıp katılmama durumunun tedavi sürecinde belirleyici olmayacağı bilgisi verilmiştir. Bu olguların %43,6'sı (n=302) çalışmaya katılmayı kabul etmiş ve gönüllü onam formunu imzalayarak anket formunu doldurmuştur.

İstatistiksel analizler için SPSS (Statistical Package for Social Sciences for Windows) 15,0 programı kullanılmıştır. Değişkenler arasındaki istatistiksel ilişkiler ki-kare, Fisher'in kesin testi, t testleriyle incelenmiş ve anlamlılık düzeyi $p < 0.05$ kabul edilmiştir.

⁴Ege Üniversitesi Klinik Araştırmalar Etik Kurulu Onayı: 14 Temmuz 2014, 1-6.1/9 onay kodu

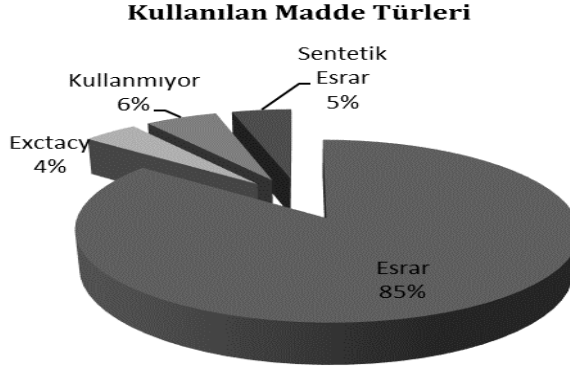
2. Bulgular

Denetimli serbestlik yasasıyla tedaviye yönlendirilen ve çalışmaya katılmayı kabul eden 302 kişinin %94,7'si (n=286) erkek, %5,3 (n=16) kadın, %57'si (n=172) 25 yaş ve altında, % 31,1, (n=94) 25-30 yaş aralığında, % 11,9'u (n=36) ise 30 yaş üzerindedir. Katılımcıların % 59'unun (n=177) düzenli, % 17'sinin (n=51) dönemsel bir işte çalıştığı, %25'inin (n= 74) de işsiz olduğu görülmektedir. Yoğunluklu olarak satış pazarlama, boyacı, tesisatçı, kaynakçı, oto tamirci, esnaf, öğrenci ve memur kuaför, taksici, hurdacı, konsamatris, barmen, çiçekçi, faytoncu, çifçi, balıkçı, gibi mesleklerle uğraşmaktadırlar. Geçim düzeylerinin %11,6'sının (n=25) iyi, %49,3'ünün (n=149) normal, %38,4'nün (n=116) yetersiz olduğu görülmüştür. Katılımcıların çoğunluğu ilkökul ve ortaokul mezunudur. Katılımcıların medeni durumlarına bakıldığında; %27,2'sinin (n=82) evli, %67,9'nun(n=205), bekâr %4,9'nunise evlilik akdi olmadan beraber yaşadığı (n=15) olduğu görülmektedir.

Grafik 1'den de görüleceği gibi, katılımcıların %85,4'inin (n=258) esrar kullandığı, %4,3'ünün (n=13) ecstasy kullandığı, %4,6'sının (n=14) sentetik esrar kullandığı tespit edilmiştir. %5,6'ısı (n= 17) ise arkadaşının kendisinden daha zor durumda olması nedeniyle suçu üzerine aldığı ifade etmiştir. Katılımcıların %26,9'u (n=77), 16-19 yaş aralığında, %52,4'ü (n= 150) 20-25, %16,8'sı, (n= 48), 25-30 yaş aralığında, % 3,8'inin de (n= 11) 30 yaş ve üstünde uyuşturucu kullanmaya başladığı görülmektedir. Ortalama kullanım süresi 5,6 yıldır. Kullanım süresi ve yaş arasındaki korelasyonun pozitif olduğu görülmüştür (r= 0,547, p<0.01). Maddeye başlama nedenlerini %56'sı merak, %14'ü özentisi, %8,1'i eğlence, %18,6'sı kişisel sorunlar, olarak belirtmiştir.

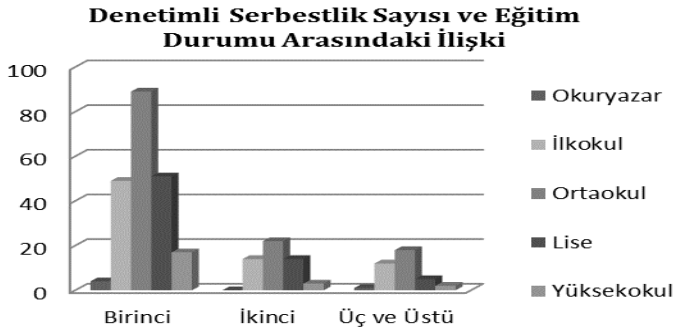
Maddenin nasıl temin edildiğine bakıldığında ise, %43,3'ü (n= 123) arkadaşından aldığını söylerken, % 13,7 'ü (n= 39) mahalledeki torbacıdan, % 42,6'sı (n= 121) başka yerdeki torbacıdan aldığını, %0,4' ü (n=1) de yetiştirdiğini ifade etmiştir.

Grafik 1: Katılımcıların Kullandıkları Madde Türleri

Çalışma kapsamında elde edilen verilerden, katılımcıların yarısının ortaokul mezunuyken yüksek okul mezunu olma oranının oldukça düşük olduğu tespit edilmiştir. Denetimli serbestlik sayısı ile eğitim durumu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir ancak, yüksek okul bitirme durumunun ilk defa denetimli serbestlikten faydalanan katılımcılarda %8.1 ikinci defa %5.7 üç ve üstü defa tedbir alanlarda % 5.2 olması dikkat çekicidir. Grafik 2’den de görüleceği gibi, denetimli serbestlik sayısı arttıkça yani kişinin madde bağımlılığı sebebiyle tutuklanma ve denetimli serbestlik tedbiri alma sayısı arttığında yüksek okul mezunu olma durumu azalmaktadır.

Grafik 2: Katılımcıların Denetimli Serbestlik Sayıları ve Eğitim Arasındaki İlişki

Çalışma kapsamında kuruma yönlendirilen bireylerin Denetimli Serbestlik Tedbiri sayısı, sağlık güvenceleri, geçim düzeyleri, iş durumları, maddeye başlama yaşları ve aile içi şiddet arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olup olmadığını değerlendirmek amacıyla Ki-Kare testi yapılmıştır. Değişkenler arasındaki ilişkinin oranları ve testin sonuçları Tablo 1’de verilmiştir. Tablo 1 incelendiğinde; Denetimli Serbestlik Tedbirinden ilk defa faydalananların %59’u sigortalı bir işte çalışırken, ikinci defa faydalananların %47’si sigortalı bir işte çalışmakta, üç ve üstü defa faydalananların ise %50’si sigortalı bir işte çalışmaktadır. Dolayısıyla sigortasız bir işte çalışma durumu, denetimli serbestlik tedbir sayısı arttıkça artmaktadır. Dolayısıyla madde kullanmaktan yakalanma sayısının artmasıyla yani yakalanan bireylerin aldığı tedbir sayısının artmasıyla sigortasız bir işte çalışma oranı artmaktadır.

Tablo 1’de geçim düzeylerini yetersiz olarak belirten katılımcıların %35,7’si ilk defa, %43,4’ü ikinci defa, %47,4’ü de üç ve üstü defa Denetimli Serbestlik Tedbirinden yararlandığı tespit edilmiştir. Yani Denetimli Serbestlik Tedbirinden yararlanma sayısı ile geçim düzeyi arasındaki ilişki de istatistiksel olarak anlamlı bulunmasa da farklılaşmanın dikkat çekici olduğunu belirtmek gerekmektedir.

Yine Tablo 1’de dikkat çekici bir diğer bulgu da Denetimli Serbestlik Tedbir sayısı ile maddeye başlama yaşı arasındaki ilişkiye dair tespit edilen oranlardır. Kuruma yönlendirilen katılımcıların %26,9’unun 16-19 yaş arası maddeye başladığı bulunmuştur. Bu yaş grubunun denetimli serbestlik sayısı ile ilişkisine bakıldığında; ilk defa tedbir alanların %20’si, ikinci defa alanların %37,7’si, üç ve üstü defa alanların ise, %47,4’ü 16-19 yaş arasında maddeye başladığını belirtmiştir. Maddeye başlama yaşı ile Denetimli Serbestlik Tedbir sayısı arasındaki ilişkinin ise istatistiksel olarak anlamlı olduğunu belirtmek gerekmektedir. Dolayısıyla maddeyi bırakamayan ve daha sık Denetimli Serbestlik Tedbiri alan bireylerin maddeye başlama yaşının daha küçük olduğunu söylemek mümkündür. İstatistiksel olarak bu bulgunun maddeye başlama yaşının, maddeyi bırakma durumunda oldukça etkili bir belirleyen olarak yorumlanabileceğini göstermektedir.

Ayrıca Tablo1’de Denetimli Serbestlik Sayısıyla bireylerin iş durumu arasındaki ilişkiye baktığımızda; işsiz olanların %22,9’u ilk defa tedbir almış, %28,32’ü ikinci defa tedbir almış, %28,9’ da üçüncü defa tedbir almış olduğu görülmektedir. İstatistiksel olarak Tedbir sayısı ile iş durumu arasındaki ilişki istatistiksel olarak

anlamli çıkmamış olsa da farklılık önemli olduğunu ve denetimli serbestlik sisteminde daha fazla kalanların daha yüksek oranda işsiz olduğunu gösteren önemli bir bulgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum yine Denetimli Serbestlik Sistemine daha sık yönlendirilen yani uyuşturucu madde kullanımından daha sık tutuklanan bireylerin sosyo ekonomik durumlarının önemli bir göstereni olan bir işte çalışma, düzenli bir gelir sahibi olma, noktasında yetersiz kaldıklarını göstermektedir.

Bir diğer kaydeder bulgu ise çalışmada yer alan katılımcıların %60'1 (n=302) aile içinde şiddet gördüğünü %39,9'u ise görmediğini belirtmiştir. Yarıdan fazla katılımcının aile içi şiddete evet demesi şiddet ve bağımlılık arasındaki ilişkinin oldukça önemli olduğunu göstermektedir.

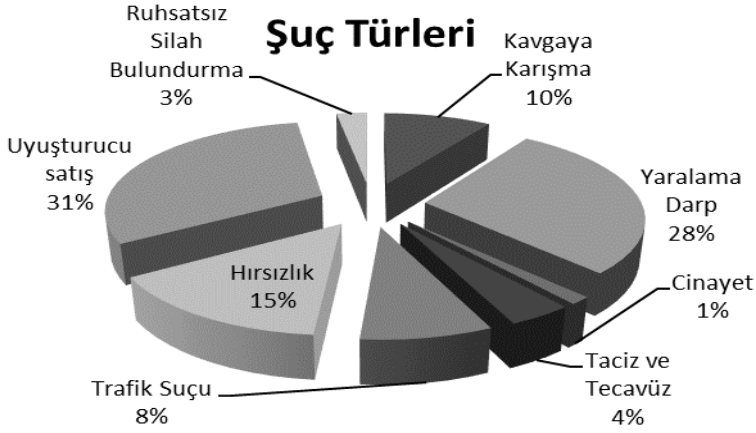
Tablo 1:Denetimli Serbestlik Sayısı ile Başka Suçtan Sabıkalılık, Aile ve Arkadaşlarının Sabıkalı Olma Durumları ve Denetimli Serbestliğe İlişkin Arasındaki İlişki

	Birinci defa n=210		İkinci defa n=53		Üç ve üstü n=38		Toplam
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Yüzde
Sağlık Güvencesi:							
SSK Çalışan	125	59.5	25	47.2	19	50	56.1
Sigortasız	71	33.8	27	50.9	19	50	38.9
Yeşilkart	14	6.7	1	1.9	0	0	5
Toplam	210	100	53	100	38	100	100
	Ki-Kare: 10.133; sd:4; p=0.038						
Geçim Düzeyi:							
İyi	28	13.3	4	7.5	5	13.2	12.3
Normal	107	51.0	26	49.1	15	39.5	49.2
Yetersiz	75	35.7	23	43.4	18	47.4	38.5
Toplam	210	100	53	100	38	100	100
	Ki-Kare: 3.570; sd:4; p=0.467						
İş Durumu:							
Düzenli	127	60.5	30	55.6	19	50.0	58.5
Dönemsel	35	16.7	8	15.1	8	21.1	16.9
İşsiz	48	22.9	15	28.3	11	28.9	24.6
	210	100	53	100	38	100	100
	Ki-Kare: 1.984; sd:4; p=0.739						

Maddeye Başlama Yaşı:							
16-19 Yaş	39	20	20	37.7	18	47.4	26.9
20-24 Yaş	110	56.4	24	45.3	16	42.1	52.4
25-30 Yaş	38	19.5	6	11.3	4	10.5	16.8
30 ve Üstü	8	4.1	3	5.7	0	0	3.8
Toplam	195	100	53	100	38	100	100
Ki-Kare: 18.177; sd:6; p=0.006							
Aile İçi Şiddet:							
Evet	81	38.6	20	37.7	19	50.0	60.1
Hayır	129	61.4	33	62.3	19	50.0	39.9
Toplam	210	100	53	100	38	100	100
Ki-Kare: 1.875; sd:2; p=0.392							

Çalışma kapsamında elde edilen verilerden, yasa dışı madde kullanımı suçu sonucunda adli karar organlarıca verilen Denetimli Serbestlik Tedbirini tamamlamak durumunda olan bireylerin başka suçlarla ilsinin olup olmadığına ilişkin analizler de yapılmıştır. Bu çerçevede bireylerin başka bir suçtan sabıkalılık durumları, ailelerinde, arkadaşları arasında sabıkalı kişilerin bulunup bulunmadığı, yine ailede ve arkadaşları arasında madde kullanımının olup olmadığı sorgulanmıştır. Elde edilen veriler Tablo 2 'de gösterilmiştir. Değişkenler arasındaki ilişki Ki-Kare analiziyle değerlendirilmiştir. Bu çerçevede Tablo 2'de de görülebileceği gibi, 302 katılımcının %23,3'ünün başka bir suçtan sabıkalı olduğu tespit edilmiştir. Sabıkalı olanların ise Grafik 3'de görüleceği gibi, daha çok yaralama, hırsızlık, kavgaya karışma ve uyuşturucu satışı gibi suçlardan sabıkalı olduğu görülmektedir. Sabıkalı olanların Denetimli Serbestlikten aldığı Tedbir Kararı sayılarına bakıldığında; %17,7'sinin ilk defa tedbir almış, %32,1'i ikinci defa tedbir almış % 42,1'nin ise üç ve üstü defa tedbir almış olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla alınan tedbir kararı sayısı ile başka suça bulaşma ya da başka suçtan sabıkalı olma durumu arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Bu veri ve ortaya çıkan istatistiksel analiz, madde bağımlılığından daha sık yakalanma ve daha fazla Tedbir kararı alma, yani bağımlılığı terk edememe durumu ile suç arasında doğrusal bir ilişki kurulabileceğini göstermektedir.

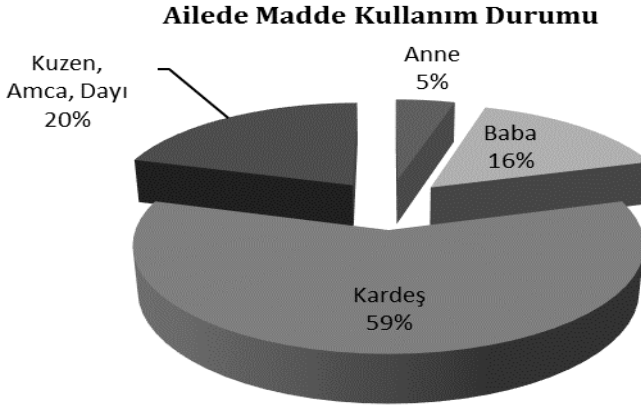
Grafik 3: Katılımcıların İşlemiş Oldukları Suç Türleri

Madde bağımlılığında arkadaş çevresinin bağımlılıkla nasıl ilişkide olduğuna bakıldığında katılımların %60,5'inin (n=182) arkadaşlarının madde kullandığı tespit edilmiştir. Arkadaşların madde kullanımı ve katılımcıların aldığı Denetimli Serbestlik Tedbir sayısına arasındaki ilişkiye bakıldığında Tablo 2'den de görülebileceği gibi; ilk defa tedbir alanların %51,9'nun, ikinci defa tedbir alanların % 83'nün ve üç ve üstü alanların ise % 76,3'nün arkadaşlarının madde kullandığı tespit edilmiştir. Aradaki ilişki ise istatistiksel olarak anlamlı bulunduğunu belirtmek gerekmektedir. Bu durum arkadaş etkisinin davranışa yöneltmedeki rolünü görmek açısından önemli bir bulgudur.

Ayrıca Katılımcıların %15,8'i (n= 46) ailede madde kullanıldığını ifade etmiştir. Kimin kullandığına bakıldığında; %7 (n=3) anne, babanın %20 (n=14), kardeşin %59 (n= 26), kuzen dayı amca gibi yakın akrabaların madde kullanımının ise %20 (n= 9) olduğu tespit edilmiştir. Ailede kardeş ve kuzen kullanım oranlarının ise dikkat çekici olduğu görülmektedir. Katılımcıların ailesindeki sabikalılık durumuna bakıldığında; %24,6 sınıfın ailesinde sabikalı biri olduğu, %75,4'nün ise sabikalı bir akrabası olmadığı tespit edilmiştir.

Grafik3: Katılımcıların Ailede Madde Kullanım Durumları

Katılımcıların, uyuşturucu kullanma suçundan denetimli serbestlik sürecinden, %69,5'i (n=210) ilk kez, % 17,5'inin (n=53) ikinci kez, (n=38) %12,6'sının da üç ve üçten fazla defa yararlandığı görülmektedir.

Denetimli Serbestlik Tedbiri alan katılımcılara Denetimli Serbestlik Sürecinin tedavi ve rehabilitasyon açısından faydalı olup olmadığı sorulmuştur. Katılımcılardan, %72'si, (n=206) denetimli serbestlik sürecinin bağımlılığa ilişkin farkındalık ve bilinç oluşturmada yararlı olduğunu, %16,4'ü (n=47) sadece zorunluluk nedeniyle (n=10) %3,5'i bireysel tedavi programına yönlendirmede etkili olduğunu ve %8,4'ü (n=24) de maddeyi bırakmasına ilişkin hiçbir faydasının olmadığını bildirmiştir. Verilerden görüldüğü gibi %22,8'lik bir oranda katılımcı sadece adli süreçten dolayı burada olduklarını ve maddeyi bırakmada Denetimli Serbestlik Sürecinin etkili olacağını düşünmediğini belirtmiştir. Veriler arasında Denetimli Serbestlik sayısı arttıkça Denetimli Serbestlik Sürecini etkin değerlendirme arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılaşma bulunmuştur. Sürecin katkısının olacağını düşünmeyenlerin % 4,6'sı ilk defa, %15,1'i ikinci defa, %18, 4'ü de üç ve üzeri defa tedbir alanlardır. Ayrıca yine sürecin maddeyi bırakmada etkili olmadığını sadece adli süreçten zorunlu olduğu için burada olduklarını ifade edenlerin %8,2'si ilk defa, %28,3'ü ikinci defa, %42,1'i de üç ve üzeri defa tedbirden yararlanmaktadır. Yani Denetimli Tedbir Kararı alma sayısı ile Denetimli Serbestlik Sürecini etkin bulma düşüncesi arasındaki düşünce istatistiksel olarak anlamlıdır. Bu durum

Denetimli Serbestlik sürecinden faydalanma sıklığı yani, daha sık madde kullanımından yakalanma durumu arttıkça, bireylerin Denetimli Serbestlik Sürecinden faydalanabilme durumları azalmaktadır.

Tablo 2: Denetimli Serbestlik Sayısı ile Başka Suçtan Sabıkalılık, Aile ve Arkadaşlarının Sabıkalı Olma Durumları ve Denetimli Serbestliğe İlişkin Arasındaki İlişki

Denetimli Serbestlik Tedbirinden Yararlanma Sayısı							
	Birinci defa n=210		İkinci defa n=53		Üç ve üstü n=38		Toplam
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Yüzde
Başka Suç:							
Evet	37	17.7	17	32.1	16	42.1	23.3
Hayır	172	82.3	36	67.9	22	57.9	76.7
Toplam	209	100	53	100	38	100	100
Ki-Kare: 13.453; sd:2; p=0.001							
Arkadaş Sabıka							
Evet	109	51.9	44	83	29	76.3	60.5
Hayır	101	48.1	9	17	9	23.7	39.5
Toplam	201	100	53	100	38	100	100
Ki-Kare: 21.209; sd:2; p=0.000							
Ailede sabıka:							
Evet	46	21.9	18	34	10	26.3	24.6
Hayır	164	78.1	35	66	28	73.7	75.4
Toplam	210	100	53	100	38	100	100
Ki-Kare: 3.389; sd:2; p=0.184							
Arkadaş Madde							
Evet	188	89.5	48	90.6	34	89.5	89.7
Hayır	22	10.5	5	9.4	4	10.4	10.3
Toplam	210	100	53	100	38	100	100
Ki-Kare: 0.052; sd:2; p=0.974							
Denetimli Serbestliğe İlişkin Düşünce	164	83.7	29	54.7	13	34.2	71.8
Farkındalık Kazandım							

Sosyal Hizmet Açısından Bağımlılık Polikliniğine Yönlendirilen...

Bireysel Tedavi Programına Katılmak İstiyorum	7	3.6	1	1.9	2	5.3	3.5
Katkısının Olacağını Düşünmüyorum	9	4.6	8	15.1	7	18.4	8.4
Sadece Adli Süreçten Dolayı Buradayım	16	8.2	15	28.3	16	42.1	16.4
Toplam	196	100	53	100	38	100	100
Ki-Kare: 53.062; sd:6; p=0.000							

3. Sonuç Yerine

Bu çalışma, Sosyal Hizmet bakış açısıyla, bir AMATEM birimine Denetimli Serbestlik Süreciyle yönlendirilen madde bağımlısı bireylerde, ülkemizde rehabilitasyon ve tedaviye yönelik etkin bir şekilde kullanılan Denetimli Serbestlik Sürecinin etkinliğini değerlendirmek amacıyla yapılmıştır. Çalışmaya katılımcılardan kadın oranının % 5,3 oldukça az olduğunu söylemek gerekmektedir. Bu oran Türkiye İstatistik Kurumunun caza infaz kurumuna giren hükümlülerin cinsiyet istatistiğiyle örtüşmektedir(TÜİK, 2013). Çalışma kapsamında elde edilen verilerden, katılımcıların yarısının ortaokul mezunuyken yüksek okul mezunu olma oranının oldukça düşük olduğu tespit edilmiştir. Denetimli serbestlik sayısı ile eğitim durumu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir ancak, yüksek okul bitirme durumunun ilk defa denetimli serbestlikten faydalanan katılımcılarda %8,1 ikinci defa %5.7 üç ve üstü defa tedbir alanlarda % 5.2 olması dikkat çekici bu oran yine TÜİK'in(TÜİK, 2013) eğitim istatistiklerini destekler düzeydedir. Denetimli Serbestlikten Faydalanma sayısını, maddeyi terk edemediği için, kolluk kuvvetleri tarafından tutuklanma ve Tedbir kararıyla bırakılma durumunun sayısına karşılık geldiğinin altını çizmek gerekmektedir. Bu bağlamda araştırma verilerinden hareketle, denetimli serbestlik sayısı arttıkça yani kişinin madde bağımlılığı sebebiyle tutuklanma ve denetimli serbestlik tedbiri alma sayısı arttığında yüksek okul mezunu olma durumu azalmaktadır.

Konuyla ilgili çalışmalarda (Garnick, 2014) madde bağımlıları arasında işsizlik oranının %12-38 arasında olduğu bildirilmiştir. Araştırma bulgularından, sigortasız bir işte çalışma durumunun, denetimli serbestlik tedbir sayısı ile ilişkili olduğu ve alınan tedbir kararı fazla olan bireylerin, çoğunlukla sigortasız bir işte çalıştığı tespit edilmiştir. Yine bir diğer bulgu, Denetimli Serbestlik Tedbirinden yararlanma sayısı ile geçim düzeyi arasındaki ilişki

farklılaşmasının dikkat çekici olduğunu göstermektedir. Bu durum Denetimli Serbestlik Sisteminde daha uzun süre kalan ve tekrar tekrar tedavi ve rehabilitasyon sürecine dahil olan bireylerin daha çok sigortasız bir işte çalıştığını ve geçim düzeylerinin düşük olduğunu dolayısıyla yaşam kalitelerinin madde kullanımıyla bağlantılı olarak yetersiz olduğunu gösteren önemli bir bulgular arasında görülmektedir. Dolayısıyla Denetimli Serbestlik Sistemine daha sık yönlendirilen yani uyuşturucu madde kullanımından daha sık tutuklanan bireylerin sosyo ekonomik durumlarının önemli bir göstereni olan bir işte çalışma, düzenli bir gelir sahibi olma, noktasında yetersiz kaldıklarını tespit etmek madde bağımlılığının hayat kalitesinin bozulmasıyla da ilişkisini görmek açısından önemlidir.

Bir diğer kaydeder bulgu ise çalışmada yer alan katılımcıların %60'1 (n=302) aile içinde şiddet gördüğünü %39,9'u ise görmediğini belirtmiştir. Yarıdan fazla katılımcının aile içi şiddete evet demesi şiddet ve bağımlılık arasındaki ilişkinin oldukça önemli olduğunu göstermektedir. Bu veriler konuyla ilgili yapılan araştırmaları destekler niteliktedir (Turhan, 2011).

Araştırmada, 302 katılımcının %23,3'ünün başka bir suçtan sabıkalı olması ve alınan tedbir kararı sayısı ile başka suçta bulaşma ya da başka suçtan sabıkalı olma durumunun istatistiksel olarak anlamlı bulunması suç ve madde bağımlılığı arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Bu çerçevede araştırmanın verileri, olumsuz yaşam koşulları ile suç arasında ilişki kuran çalışmaların verilerini desteklemektedir (Çakmak, 2001; Altıntoprak, 2014; Bahçeci, 2014). Bu veri ve ortaya çıkan istatistiksel analiz, madde bağımlılığında daha sık yakalanma ve daha fazla tedbir kararı alma, yani bağımlılığı terk edememe durumu ile suç arasında doğrusal bir ilişki kurulabileceğini göstermektedir.

Katılımcıların madde kullanımında arkadaş etkisinin istatistiksel olarak önemli bulunması, madde kullanan bireylerde arkadaş etkisinin, bağımlılık ve suç işleme sürecindeki etkisini göstermektedir. Bu durumun istatistiksel olarak anlamlı olması ise, araştırma bulgularını, sosyalleşme sürecinde arkadaş gruplarının, bireyler üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu gösteren çalışmalarla (Cömertler, 2007) benzer kılmaktadır. Dolayısıyla araştırma bulgularının da gösterdiği gibi arkadaş etkisinin davranışa yöneltmedeki rolü oldukça önemli görünmektedir.

Ayrıca katılımcıların %15,8'inin (n= 46) ailede madde kullanımı olması ve kardeş, kuzen kullanım oranlarının ise dikkat

çekici olduğu da bir diğer bulgular arasındadır. Yine katılımcıların ailesindeki sabıkalılık durumunda dört bir oranına karşılık geldiğini de vurgulamak gerekmektedir.

Denetimli Serbestlik Tedbiri alan katılımcılara Denetimli Serbestlik Sürecinin tedavi ve rehabilitasyon açısından faydalı olup olmadığına ilişkin düşüncelerin büyük bir çoğunluğu olumlu iken, %22,8'lik bir oran, sadece adli süreçten dolayı burada olup, maddeyi bırakmada Denetimli Serbestlik Sürecinin etkili olmayacağına inanmaktadır. Veriler arasında Denetimli Serbestlik sayısı arttıkça Denetimli Serbestlik Sürecini etkin değerlendirme arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılaşma bulunmuştur. Dolayısıyla bu durum Denetimli Serbestlik sürecinden faydalanma sıklığı yani, daha sık madde kullanımından yakalanma durumu arttıkça, bireylerin Denetimli Serbestlik Sürecinden faydalanabilme durumlarının azaldığını göstermektedir.

Bu çerçevede araştırma bulgularının gösterdiği gibi, Denetimli Serbestlik Tedbiriyle Bir AMATEM birimine yönlendirilen bireylerin, eğitim durumu, gelir durumu, iş durumu madde bağımlılığından olumsuz etkilenmektedir. Bu bireyler dezavantajlı koşullarda yaşamak durumunda kalmaktadırlar. Ayrıca arkadaş çevrelerindeki madde bağımlılığının yüksekliği, buldukları çevrenin madde bağımlılığıyla sıkı bir ilişki içinde olduğunu göstermektedir. Ailelerinde suça ve maddeye bulaşma oranının ise oldukça yüksek olduğunu söylemek gerekmektedir. Bu durumun devamı ya da madde bağımlılığının devamı bu durumlarının sürekliliğini doğurmaktadır.

Sonuç olarak; madde bağımlılığı, bireyi, aileyi toplumsal yaşamı tehdit eden, hayat kalitesini düşüren, bir olgudur. Çalışmamızın da gösterdiği gibi, eğitim, gelir, sosyal güvence, iş durumu, kentleşme, yoksulluk gibi faktörleri etkileyen ve bu faktörlerden de etkilenen toplumsal yapının önemli dinamikleri arasındadır. Dolayısıyla sosyal hizmet bakış açısının sıkça kullandığı biyopsikososyal model ve Güçlendirme Yaklaşımı çerçevesinde, insan değer ve onuruna duyulan saygıyla, bireylerin kendi inisiyatifleri doğrultusunda alacakları kararlarla bireylerin güçlenmesini, özgürleşmesini sağlamak için bu çalışma; madde kullanımı açısından risk taşıyan sosyolojik nedenlerin, madde kullanımının engellenebilmesi için, kamu politikalarının belirlenmesinde, yapılması gereken düzenlemelerin geliştirilmesinde ve gerekli koruyucu önlemlerin alınmasında katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Araştırmamızda bu süreci destekleyen bulgular tespit edilmiştir. Söz

konusu bu çalışmanın ulusal ölçekte yapılması, konuyla ilgili ulusal politikaların oluşturulması ve madde bağımlılığının önlenmesi ve kontrol altına alınması açısından önem taşımaktadır.

KAYNAKLAR

ALTINTOPRAK, Ayşe vd. (2014), "Denetimli Serbestlik Olgularının Retrospektif Analizi: Sosyodemografik Özellikler, Bireysel Ve Ailesel Bağımlılık Ve Suç Öyküleri İle Tedavi Yanıtları", *Journal of Dependence* (15 (1), 1-9.

BAHÇECİ, Bülent ve Fatmagül H. ÇELİK, (2014), "Doğu Karadeniz Bölgesinde Bir Eğitim ve Araştırma Hastanesine Denetimli Serbestlik Kapsamında Başvuran Hastaların Değerlendirilmesi: Bir Yıllık Geriye Dönük Çalışma", *Adli Tıp Dergisi* 28 (1), 1-9.

BABOR, F. Thomas (2010), *Drug Policy and the Public Good*. New York: Oxford University Press.

ÇAKMAK, Duran ve Cüneyt EVREN (2001), "Alkol ve Madde Kullananların Özellikleri: 2000 Yılına Ait AMATEM'e Yatan Hasta Verilerinin İncelenmesi", *Düşünen Adam* (14), 142-149.

GARNICK D.W., C.M, HORGAN vd. (2014), "Criminal Justice Outcomes After Engagement in Outpatient Substance Abuse Treatment", *Journal of Substance Abuse Treatment* 46 (3), 295-305.

Dumas, L.G. ve M.B., Hennessey (1999), "The Varied Roles of Community Health Nursing", *Community Health Nursing Caring in Action*,

Delmar Publishers, New York.

TURHAN, Ebru ve Tacettin ÖZER vd. (2011), "Üniversite Öğrencilerinde Madde Kullanımı, Şiddet ve Bazı Psikolojik Özellikler", *Türkish Journal of Public Health* (9 (1), 33-45.

European Drug Report 2014.
<http://www.emcdda.europa.eu/edr2014>.

NETTING, F. Ellen ve Peter, M. KETTNER vd. (2012), *Social Work Macro Practice*. Boston, MA : Pearson Education.

WHITE Helene Raskin ve D.M. Gorman (2000). "Dynamics of The Drugs-Crime Relationship", *Journal of Crime Justice* (1), 151-218.

HANSON, G.R ve Peter, J. VENTURELLI (2011), *Drugs and Society*. Burlington: Jones & Bartlett Publishers.

İFE, Jim (2008), *Human Rights and Social Work Towards Right-Based Practice*. Revised Edition, Cambridge Press.

IFSW. (2016), International Federation of Social Workers: Global Definition of Social Work, *The Web Site: <http://ifsw.org/get-involved/global-definition-of-social-work/>* .

İŞİK, Mehmet (2013). *Madde Kullanımı ve Stratejik İletişim*. Ankara: Sage Yayınları.

WALLER, Jenifer ve A. S. SHAPLAND (2003), *The Effectiveness o Probation on West Virginia: A Study Examining*, Huntington, WV., Marshall University Libraries.

ZASTROW, Charles ve Kashman KIRST (2010), *Understanding Human Behavior and the Social Environment*, Brooks/Cole, USA.

KAMER, V. Kadri (2009), "Madde Bağımlılarının Rehabilitasyonunda Yeni Dönem Denetimli Serbestlik", *Sesleniş Dergisi* (83), 15-20.

THOMAS, Martin, John, PIERSON P. (1995), *Dictionary of Social Work*. Collins Educational, London.

GOTTFREDSON Michael R. ve Travis, HIRSCHI (1990). *A General Theory of Crime*, Stanford Universty Press, Standford.

CÖMERTLER, Necmiye ve Muksin, KAR (2007), "Türkiye'de Suç Oranının Sosyo-Ekonomik Belirleyicileri: Yatay Kesit Analizi", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* (62), 38-57.

NURSAL, Necati, Selcan, Ataş (2006), *Denetimli Serbestlik ve Yardım Sistemi*, Yetkin, Ankara.

Gonca, POLAT (2014). "Madde Bağımlılığı Tedavisinde Sosyal Hizmet Mesleği", *Okmeydanı Tıp Dergisi* 30:Ek sayı 2, 143-148.

ADAMS, Robert ve Lena Dominelli (2009). *Sosyal Hizmet Temel Alanlar ve Eleştirel Yaklaşımlar*, (çev.) T. Tuncay, Nika, Ankara.

Spoth R. ve j. GOLBERG, C. (2001), "Rural Urban Differences of Parent Reported Risk Factor for Substance Use Among Young Adolescents", *Journal of Substance Abuse* (13), 609-623.

SUSMAN, Seteve, Clyde W. DENT (2000), "The One Year Prisperspective Prediction of Substance Abuse and Dependence Among High Risk Adolescent", *Journal of Substance Abuse* (12), 373-386.

ŞAHİN, Fatih (2009, Ekim-Kasım-Aralık), Sosyal Hizmette Kendi Kaderini Tayin Hakkı. *Aile ve Toplum*, 87-97.

BARBRA, Teaater (2015), *Sosyal Hizmet Kuram ve Yöntemleri: Uygulama İçin Bir Giriş*, (çev.) A. Karatay, Nika, Ankara.

TÜİK, (2013), *Ceza İnfaz İstatistikleri*, http://www.tuik.gov.tr/IcerikGetir.do?istab_id=136.

WALKER, Samuel (2010). *Sense and Nonsense About Crime Drugs and Communities:A Policiy Guide*, Wadsworth, Belmont, CA.

World Health Organizatin. (2014). *WHO's role, mandate and activities to counter the world drug problem: A public health perspective*.

